haridustööd Kohtla kaevanduse haridusseltsi esimehena. L.-u sulest on ilmunud populaarteaduslik teos »Galileo Galilei « (Tallinnas, 1920), F. Mehringi »Ajaloolise materjalismi« tõlge (Peterburis, 1920) ja suur arv populaarteadusliku ja teadusliku sisuga artikleid, eriti põlevkivi kohta, mitmesuguseis ajalehis ja ajakirjus. *T.*

LUTS, Oskar, kirjanik, sünd. 26. XII 1886 Palamuse klk. Kaarepere v. Posti talus käsitöölise pojana. Isa tegi esmalt puutööd, kuid asus juba Oskari lapsepõlves Palamuse kiriku juurde, kus ehitas enesele majakese ja elatas ennast kingsepatööga. Emapoolsete sugulaste hulgas leidus häid jutupuhujaid, kelle seltskond lapsesse ei jätnud mõju avaldamata. 7-dal elu-a.-l viidi L. Enküla külakooli, selle järel käis ta aa. 1895—99 Palamuse klk.-koolis, millisest ajast leidub nii palju mälestisi tema õpilaselu kirjeldavais teostes. Aa. 1899—1902 õppis L. Tartu reaalkoolis ja hakkas selle järel apteekriõpilaseks. Saanud proviisori abiliseks teenis ta Narvas, Tallinnas ja Peterburis; viimases linnas möödus ka tema 2-aastane sõjaväeteenistus. A. 1911 astus L. Tartu ülikooli rohuteaduse osakonda, kutsuti aga ilmasõja ajal farmatsöidina väeteenistusse, kuhu jäi kuni 1917. a.; samuti farmatsöidina võttis ta osa Eesti Vabadussõjast, oli siis aa. 1919—21 ametis Tartu ülikooli raamatukogus, katsus selle järel raamatukauplejana õnne ja elab praegu (1927) elukutselise kirjanikuna Tartus.

L.-u suur kirjanduslik toodang langeb kahte pealiiki: jutustav proosa ja näidendid. Esimesel alal on ta avaldanud järgmised raamatud: »Kevade« (I 1912, II 1913 Tartus), »Kirjutatud on . . .« (Tartus, 1914, II tr. a. 1920 pealkirjaga »Soo«), »Kirjad Maariale« (Tartus, 1919), »Karavaan« (Tartus, 1920), »Inderlin« (Tallinnas, 1920), »Nukitsamees« (Tartus, 1920), »Tootsi pulm« (Tall., 1921), »Harald tegutseb« (Tartus, 1921), »Vähkmann ja Ko.« (Tall., 1922), »Andrese elukäik« (Tartus, 1923), «Tulilill« (Tall., 1924), »Kirjamapp« (Tartus, 1924), «Iiling« (Tartus, 1924), »Olga Nukrus« (Tartus, 1926) ja »Ants Lintner« (Tartus, 1926). Dramaatilisel alal on L.-ult ilmunud: »Paunvere« (1913), »Laul õnnest« (Tartus, 1913), »Kapsapää« (Tartus, 1913), »Ärimehed« (Tartus, 1913), »Mahajäetud maja« (Tartus, 1914), »Pärijad« (Tartus, 1915), »Viimne pidu« (Tartus, 1919), »Arusaamatu lugu« (Tartus, 1919), »Onu paremad päevad« (Tartus, 1919), »Kalevi kojutulek« (Tartus, 1919), »Ülemiste vanake« (Tartus, 1919), »Sinihallik« (Tartus, 1919) ja »Sootuluke« (Tartus, 1919). Peale nende raamatuina ilmunud teoste on L. avaldanud rohkesti vesteid ajakirjanduses.

Kui L. a. 1912, siis 26-aastasena, oma esimese teosega »Kevade I« esines, siis võitis ta ühel hoobil kõige laiema lugejatehulga tähelepanu. Ta ilmus küpse meistrina ja teosega, millest hiljeminigi pole palju üle ulatunud. Kuid ometi oli ka selle debüüdi eel käinud pikem ettevalmistusaeg. L. oli teinud kirjanduslikke katseid juba 1904. a. peale, mil ta teenis Tartus Köhleri apteegis. Siis avaldas ta ajakirjanduses jutukesi ja päevakajasid ning olevat kirjutanud 3 näidendit, mis pole seni trükis ilmunud. Mõned aa. hiljemini oli ta sattunud mõttele, oma koolipõlve mälestisi kirjanduslikult kasutada, kuid kulus veelgi aa., kuni see kavatsus teostus. Selle järel on aga L.-u looming jätkunud haruldase viljakusega, ja tosina a. jooksul on temalt ilmunud umbes 30 raamatut, nendest mõned juba mitmendas trükis. See suur toodang langeb kunstiliselt kahte pealiiki: ühelpool elurõõmsad ja vererohked jutustused ning jandid, teisal aga nukra resignatsiooniga küllastatud ja impressionistlikult stiliseeritud novellid ning draamad. Need kaks erilaadi võistlevad L.-u loomingus vahelduva õnnega ja mõlemas laadis on ta saavutanud häid tulemusi.

L. algas elurõõmsalt-realistliku jutustusseeriaga, milles siiamaale on ilmunud 5 annet. »Kevade« mõlema osa allikaks on autori koolipõlve mälestised Palamuselt. Need pakuvad haruldaselt elava pildi maa-kooliõpilaste elust, õpilastüüpidest, nende vallatustest ja muredest, mis kõik jutustatud kerge huumori ja stilistilise oskusega. See on esmajärjekorras noorsoo lektüür, kuid rahuldab ka kirjanduslikult nõudlikumat lugejat. Jätkates seda seeriat kahes »Suvi«-nimelises köites polnud autori eeldused enam nii soodsad. Kui esimeste annete sisu võrsus isiklikest koolipõlve mälestistest, siis pidi ta järgmistes annetes seda sisu juba omal käel kombineerima, kasutades ainult seniseid tegelasi. Kuid viimased olid õpilas-east juba välja kasvanud, ainult vana traditsioon sidus neid õpilaselu vallatuste ja lapsikute muredega, samuti kui traditsiooni tõttu nõuti L.-ult just humoristlikku jutustust. Ja autor püüdiski truuks jääda neile traditsioonidele, olgugi et need tembud, mis näisid »Kevades« loomulikena, tunduvad »Suves« kunstlikena ja on eriti »Tootsi pulmas« juba õieti pingutatud ning liiga kangete vürtsidega soolatud. Autor on nähtavasti isegi tunnud neid ebakohasusi ega ole hiljemini enam jätkanud seda seeriat. Kuid kohe pärast »Kevadet« ilmus temalt pikem iseseisev novell »Kirjutatud on . . .«, mis kuulub tema kõige väärtuslikumate teoste hulka. L. on olemuselt realist, kuigi teatud sentimentaalselt-lüüriliste kõrvaltoonidega. Eelpool mainitud teoses andis ta hea sünteesi